

Іван Монолатій: Як у Коломиї розпочалась “Велика гра”

Коломийська молодь завжди була активною у житті рідного міста, не зважаючи на те, чи народилися у Коломиї ті чи ті хлопці та дівчата, а чи приїхали тут навчатися, щоб з міста над Прутом вирушити у світ широкий. У XIX ст., особливо наприкінці його, в Коломиї, як вже знаємо, часто відбувалися з'їзди-віча українських студентів – «З'їзд Руських Академіків з Галичини і Буковини» 15 вересня 1880 р. студентська зустріч 130 «академіків» (як тоді називали студентів) 7 серпня 1884 р., а ще коломиїці навчалися у різних містах, а тому були членами студентських товариств у різних європейських містах.

На початку XX ст. найбільший вплив на українську молодь тих часів все частіше мали такі організації, як «Сокіл» та «Січ», адже були передусім гімнастичними товариствами, що опікувалися колективною фізичною активністю. Однак ці товариства займалися, зазвичай, сільською молоддю і до того ж юнаками, а не дітьми, залишаючи поза собою містян, дітей інтелігенції, що виростили у межах міських мурів, вулиць, житлових кварталів тощо. А що вони сприймали природу романтично, як ідеальне середовище для особистого зростання й пошуків пригод у терені, ідеї світового скавтингу молодь Галичини і зокрема Коломиї сприйняла із зацікавленням. Адже саме динамічна і креативна міська молодь ставала модерною, урбанізованою спільнотою, яка «поверталася до природи», визнавала «органічну» працю, що передбачала й створення організацій і товариств, що сприяли б прогресу сучасного їй світу. Тож український скавтинг, відповідно й коломиїський – його складова частина, постав на основі моделі британського генерала Роберта Бейдена-Поеулла оф Гілвелла (Бі-Пі). У 1908 р. він запропонував теорію й методикку виховання, спочатку в хлопців (а згодом – і дівчат), сильного характеру, почуття громадянського обов'язку, шляхетної поведінки і навичок перебування на природі.

І хоча український скавтинг – Пласт – запозичив ідеї **Бі-Пі**, його українська патріотична й національна орієнтація наслідувала традиції «Сокола» й «Січі». Однак це вже не були часи ходіння від села до села на Галичині, убирання в козацькі строї, співання народних пісень й декламування вірші українських поетів, модним було ставати фізично активними, мандрувати, стріляти з пістолів та рушниць, провадити військові маневри, тренуватися в'язати вузли і вивчати азбуку Морзе. Тож, відчуваючи наближення глобального військового конфлікту, українські скавти найбільше надавали ваги військовій майстерності.

Коломия й тут не пасла задніх. Звіти Коломийської української гімназії повідомляли: «... завязав ся в цьвітни с. р. (1912 р. – Авт.) пластовий кружок (scouting). Пластуни відбували численні прогульки в околицю, де вправляли ся в даваню знаків, орієнтації, читаню мап і т. п.». (1912); «Найбільше заінтересованя будить у молодїжи пласт, заложений у році 1912» (1913).



Северин Левицький («Сірий лев»), митрополит Андрей Шептицький, Роман Шипайло. Сидить скавтмайстер Володимир Мурський – ветеран УГА. 21 серпня 1930 р. Пластова оселя «Сокіл»

Отож у Коломиї перший пластовий гурток постав у квітні 1912 р., а у вересні 1913 р. до нього зголосилося «значнійше число новиків» з яких 30 осіб, після

складання іспиту, стали учасниками. Тому 21 лютого 1914 р. перші коломийські пластуни сформували «Коломийський курінь ім. Дорошенка». Він мав 5 гуртків по 8 розвідників (2 чоти) – 40 розвідників і пластунів. Сходина відбувалися «правильно два рази на тиждень» – щовівторка, «теоретична часть» (15.00 – 17.00) і щосуботи – навчання в терені («полеві вправи»).

Першим коломийським пластунам не забареш кмітливості, адже нічні навчання в терені на околицях Коломиї вони відбували під час релігійних свят римо-католиків, тобто поляків. Однак, вочевидь, це нікого не дивувало, адже лишень за доби чергової польської окупації Галичини, у 1920-х коломийських пластунів ув'язнили на короткий час за участь у нічній мандрівці.

Сьогодні не знаємо, чи у Коломийській українській гімназії, подібно до такої ж у Станиславові (нині – Івано-Франківськ) в 1912-1913 н. р. були пластові гуртки з такими назвами, як-от: «Чайки», «Медведі», «Лиси», «Орли», «Пугачі», «Зозулі», «Ластівки», «Ворони».



Розширений гурток «Вивірка» 13-го пластового куреня ім. Орисі Завісної. Коломия, середина 1920-х рр. (Задній ряд зліва на право стоять: Микитюк Ореста, Шипайло (в заміжжі Станецька) Анна, Крупська (в заміжжі Кейван) Марія Андріанна, Радуляк Анна, Гнатківська (в заміжжі Лебедь) Дарія. Середній ряд зліва на право стоять: Тимошук Дарія, Сіак (в заміжжі Кубійович) Дарія, Кузьма Мирослава, Мельник Ярослава. Нижній ряд зліва на право сидять: невідома, невідома, невідома, Мельник Софія, Печерська Оксана)

Засновником Пласту в гімназії та його довоєнним керівником був учитель фізкультури Михайло Книш. Про нього сучасники писали так: «Гімназія в Коломиї [...] знана була з безлічі різних гуртків [...] гімнастично-спортовий. Цей останній був надзвичайно рухливий, стояв під опікою учителя руханки, Михайла Книша. Його імпрези стягали багато публіки, цікавої подивитися на нові ще тоді і мало поширені в Галичині спорти, зокрема на змагання копаного

м'яча, дужання, легкої атлетики, тощо. Там же ж, з ініціативи Михайла Книша постав перший пластовий гурток, ще далеко перед властивим зорганізуванням українського Пласту в Галичині».

Додаймо, що з початку Пласту в Коломиї її опікуном був уродженець Дрогобиччини, вчитель математики і фізики Роман Шипайло. Цей легендарний опікун коломийського Пласту, якого можна побачити на світлинах 1920-1930-х поряд із Митрополитом Андреем Шептицьким у пластовій оселі «Сокіл», ще навчав співу і керував гімназійним оркестром. Про нього так лаконічно писали сучасники: «Роман Шипайло, вояк, пластун і диригент студентського хору».

Відтак, вочевидь, початки Пласту і у Коломиї, і, скажімо, у Львові були дуже схожими. Адже офіційний початок Пласту – 12 квітня 1912 р., коли гурток Олександра Тисовського склав першу Пластову присягу, хоча, справді, перші пластові гуртки виникали самі по собі, а їхні засновники майже нічого не знали один про одного. Та й назва «Пласт» і термін «пластуни» мала кілька версій походження. Найправдоподібніша – пропозиція співзасновника Пласту (разом із **Іваном Чмолою** і **Олександром Тисовським**) Петра Франка (з 11 вересня 1922 р. – учителя за контрактом Коломийської державної чоловічої гімназії гімназії з українською мовою навчання; 25 липня 1930 р. його звільнили з роботи – за участь у нелегальному Пласті та викладанні в Українському таємному університеті у Львові).

2 грудня 1911 р. у часописі «Діло» син Каменяра опублікував статтю «Пластуни». У ній зокрема **П. Франко** пояснював історію пластунів, апелюючи до козаччини: «Між чорноморськими козаками славляться подвигами т. зв. пластуни – щось в роді стрільців-розвідників. [...] Пластуни – це міцні, дещо отяжілі козаки. [...]». Одночасно П. Франко згадав основоположника світового скавтського руху Бі-Пі, який 1908 р. опублікував свою знамениту книжку «Scouting for Boys» («Скавтинг для хлопців»), перекладену 35-ма мовами світу. До слова, посібник для українського пластового юнацтва О. Тисовського «Життя в Пласті», вперше з'явився у вересні 1921 р.



Коломийські пластуни. Зображення надав Тарас Зень. Фото з родинного архіву пластунки Пнивчук (в заміжжі Степаняк) Агафії, орієнтовно 1925–1926 рр.

А що Бі-Пі написав, що «пластування – це гра для юнаків, у якій старші брати можуть дати своїм молодшим братам здорове оточення і заохотити їх до здорової діяльності, такої, що допомагає їм розвивати громадянські чесноти», й коломийські пластуни напередодні Великої війни 1914-1918 рр. часто мандрували, робили «прогульки».

Зокрема 21 травня 1914 р. – до Ключева, 6-8 червня – до Карпат на Хомяк, Синяк і Горгани і Явірник. У липні того ж року планувалися два походи – на Говерлу і Буркут, а також на Довбушанку та Сивулю. Відбувалися й відчоти для пластунів, а також у 1913-1914 н. р. – 12 сходин, на яких обговорювали «біжучі пластові справи», слухали виклади з історії та географії України. Пластуни-гімназисти, завдяки дирекції навчального закладу, мали у своєму розпорядженні «доволі гарний інвентар» – «4 шатра, 4 патентові топірці з рискалками і пилками, кількадесять мап, 8 прапорців, 40 палиць». Тобто те, що вповні забезпечувало потреби 40 пластунів у п'яти гуртках.

Коломийський Пласт поволі, але невпинно розвивався. 12 лютого 1914 р. відбувся другий пластовий з'їзд, на якому створили «Осередню Пластову Управу», а у квітні того ж року Східну Галичину поділили на 11 пластових округ, осідком однієї з яких стала Коломия (у 1920-х із 11-ти округ створили шість, у т. ч. «Гуцульський округ» у Коломії). Напередодні Великої війни 1914-1918 рр. пластові курені активно діяли в 37 великих і малих містах з приблизно 500 повноцінними розвідниками і 1 000 прихильників.

А вже друга половина 1920-х, навіть за умови польської займанщини Галичини, це час «буйного розквіту пластового життя в Коломії», адже «пластова ідея знайшла ґрунт в духовості середньошкільної молоді і старших клас народніх шкіл. [...] До пласту горнулися всі, що прагнули чогось кращого, ліпшого, що духом рвалися до висот, що бажали волі і щастя своїй нації».

У грудні 1925 р. на другий Верховний пластовий з'їзд із Коломії запросили гімназійних професорів Романа Шипайла і Петра Франка. «Велика гра» коломиїців входила у свою «золоту» добу – з 19-м куренем ім. Максима Залізняка та 13-м куренем ім. Орісі Завісної. Історія Пласту в Коломії, яка почалася у квітні 1912 р., продовжувалася.

Зображення надав і пояснив Тарас Зень, Юрій Юзич, Андрій Ребрик.

Фото з архіву Лідії Біль.